

Burgerschap op de Prinses Margrietschool

Versie juni 2025

PEUTER
OPVANG
Margriet

Prinses Margrietschool

Inhoudsopgave

Inleiding: wettelijk kader.....	3
Beschrijving van de populatie	4
Visie op burgerschap.....	5
Inhoudelijk deel	7
Onderwijskundig deel	8
School als oefenplaats	27
Bijlagen	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.

Inleiding: wettelijk kader

De wettelijke burgerschapsopdracht per 1 augustus 2021 vraagt het volgende van scholen: Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze, waarbij het onderwijs zich in ieder geval herkenbaar richt op:

- Het bijbrengen van respect voor en kennis van basiswaarden van de democratische rechtsstaat, zoals verankerd in de Grondwet, en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mensen, en het handelen naar deze basiswaarden op school;
- Het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme democratische samenleving;
- Het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid alsmede de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden.

Als school zijn wij verantwoordelijk voor een schoolcultuur die een omgeving creëert waarin leerlingen actief gestimuleerd worden om te oefenen met de omgang en het handelen naar bovenstaande waarden en dragen wij zorg voor een omgeving waarin leerlingen en personeel zich veilig en geaccepteerd voelen, ondanks bovengenoemde verschillen.

De Prinses Margrietschool geeft hieraan invulling door doelen te stellen die samenhangen, doelgericht en herkenbaar zijn, passend bij onze populatie.

Beschrijving van de populatie

Onze school is gelegen in Rotterdam-Zuid, in de wijk Groot-IJsselmonde. De school ligt tussen Sportdorp en Kreekhuizen in. De meeste leerlingen (circa 85%) woont in de wijk. We hebben een diverse populatie met veel culturele achtergronden en een relatief hoge schoolweging (35,77 in 2023-2024, spreidingsgetal 5,7). Er is sprake van sociale achterstanden, waardoor we bewust inzetten op brede ontwikkeling en voorbereiding op samenleven in een multiculturele stad. De school grenst aan park de Tweede Heuvels, wat maakt dat onze school in een mooie groene omgeving ligt. Onze school zal in oktober 2025 verhuizen naar een nieuw schoolgebouw, wat op dezelfde plek ligt. Daarnaast zijn er in de wijk diverse nieuwbouwplannen.

Ouderbetrokkenheid vinden wij cruciaal. Wij zien ons zelf als partner van ouders in de wijk. Wij zoeken actief contact via koffieochtenden, voorlichtingsbijeenkomsten en een oudercommissie. Tegelijk merken we dat ouders verschillende opvattingen hebben, vooral rond thema's als religie en seksuele diversiteit. Dat leidt soms tot spanningen, zoals bij de keuze van lesmaterialen of vieringen. Een aantal voorbeelden: Prentenboek "Ridder zonder billen" zorgt voor weerstand bij een ouder, omdat zij niet wenst dat haar kind geconfronteerd wordt met bloot. Spoken/heksen etc. in boeken als Dolfje Weerwolfje wordt door een groep ouders niet geaccepteerd binnen de school. Ophelderingsvragen van andere ouders op de leerling in groep 3 die met een hoofddoekje op school verschijnt. Tijdens inschrijvingen van nieuwe leerlingen merken wij steeds vaker dat ouders heel bewust vragen wat wij doen met "Paarse Vrijdag" en de "Week van de Lentekriebels". Een grote groep ouders geeft aan bewust voor een christelijke in plaats van een openbare school te kiezen, in de hoop dat wij vanuit onze christelijke grondslag hier geen aandacht aan besteden. Concreet zou je kunnen stellen dat binnen onze populatie de waarde gelijkwaardigheid onder druk staat.

We focussen ons op respect hebben voor elkaars identiteit. We erkennen dat de ander anders denkt. Ons burgerschapsonderwijs is er op ingericht het gesprek met elkaar aan te blijven gaan, waarin het woord "samen" van groot belang is. Wij zijn immers een KiVa school: "samen maken we er een fijne school van!" Hoe KiVa verder tot uiting komt, is te lezen in het inhoudelijke deel van dit plan.

Visie op burgerschap

Wij zijn een PCBO-school en geven onderwijs vanuit een protestants-christelijke traditie. In de grootstedelijke context van Rotterdam betekent dit dat we waarden als gastvrijheid, zorgzaamheid en hulpvaardigheid actief uitdragen. We besteden aandacht aan christelijke vieringen én aan wereldgodsdiensten. Kinderen leren belangstelling te tonen voor elkaars achtergrond. Medewerkers worden gestimuleerd elkaar met nieuwsgierigheid te benaderen.

Binnen de grootstedelijke Rotterdamse werkelijkheid geven we op eigentijdse wijze vorm aan onze identiteit. Dat zie je terug in de manier waarin we met elkaar omgaan, zoals beschreven in de democratische basiswaarden: wij gedragen ons gastvrij, zorgzaam en behulpzaam. Ook geven wij aandacht aan alle wereldgodsdiensten. Een wereldstad als Rotterdam verdient immers wereldburgers.

Wij zien PCBO scholen, en dus ook de Margriet, als een stabiele kracht in de dynamische omgeving van Rotterdam. Een oefenplaats waar iedere leerling in veiligheid zijn of haar talenten kan ontwikkelen. Vanuit onze protestants-christelijke grondslag besteden we aandacht aan christelijke vieringen en vertellen Bijbelverhalen. We leren kinderen ook over andere godsdiensten en culturen, omdat we het belangrijk vinden dat leerlingen belangstelling hebben voor elkaars achtergrond. Daarnaast worden medewerkers uitgenodigd vanuit nieuwsgierigheid naar elkaar en elkaars achtergrond te kijken. Al deze elementen vormen de basis van ons burgerschapsonderwijs.

De Prinses Margrietschool: Samen sterk in onderwijs!

Sterk in onderwijs

Bij ons draait het om de kern: goed onderwijs. Ieder kind kan leren. Ons team weet hoe kinderen tot leren komen en heeft specialisten in huis om dit te ondersteunen. We creëren een rustige leeromgeving, waarin kinderen zich goed kunnen concentreren. Want als je hoofd rustig is, kun je beter nadenken en nieuwe dingen leren. Zo werken we aan de beste resultaten voor lezen, rekenen en taal zodat de kinderen met een sterke basis de school verlaten.

Goed gedrag is de norm

Een veilige, positieve sfeer is voor ons de standaard. Samen maken we er een fijne school van en daarin heeft iedereen een rol: leerlingen, leerkrachten en ouders. We gaan op een respectvolle manier met elkaar om; goed gedrag is de norm. Door duidelijke verwachtingen en een warme aanpak zorgen we voor een omgeving waarin iedereen zich gezien, gehoord en gewaardeerd voelt.

Ontwikkelen door bewegen

Bewegen hoort bij ons. Als school in het hart van Sportdorp benutten we de unieke omgeving volop. Sport en beweging zijn niet alleen gezond, maar helpt kinderen ook om beter te leren en zich beter te voelen. Wij zetten sport en beweging in als middel om het leren te versterken. Dit past bij onze visie op hoe kinderen het best tot leren komen.”

Binnen onze visie is burgerschap een onderwerp waar op onze school veel aandacht aan wordt besteed. Met name in deze tijd, waar een grote behoefte aan gedeelde normen en waarden en de verschillen tussen mensen lijken te worden benadrukt, is het belangrijk kinderen op te voeden tot een goede burger. Onze school vindt het belangrijk om leerlingen op een goede manier voor te bereiden op een steeds complexere, pluriforme maatschappij. Leerlingen maken ook nu al deel uit van de samenleving. Allereerst is kennis van belang, maar daar blijft het niet bij. Vanuit onze Christelijke identiteit vinden wij het van belang dat leerlingen op een zelfbewuste manier in het leven staan, waarbij ze niet alleen respect hebben voor anderen, maar ook naar anderen omzien.

Wij willen leerlingen brede kennis over en verantwoordelijkheidsbesef voor de samenleving meegeven. In de school leren leerlingen samen te leven met anderen.

Inhoudelijk deel

Het onderwijs op de Prinses Margrietschool is gebaseerd op de basiswaarden en wij bevorderen dat de leerlingen deze toepassen. Op onze school corrigeren wij uitingen van leerlingen, die strijdig zijn met de basiswaarden.

De basiswaarden zijn:

- Vrijheid van meningsuiting
- Gelijkwaardigheid
- Begrip voor anderen
- Verdraagzaamheid
- Autonomie
- Afwijzen van onverdraagzaamheid
- Afwijzen van discriminatie

Invalshoeken en doelen zijn:

- Identiteitsvorming aan de hand van levensbeschouwing
- De school als samenleving
- De school als pedagogisch normatief instituut
- De school midden in de samenleving
- Kennis nemen en toepassen van politieke en maatschappelijke praktijken (monarchie, dictatuur, democratie, gemeentebestuur en landsbestuur)
- Europees en wereldburgerschap

Met KiVa werken wij aan een fijne en veilige sfeer in de klas en geven wij onze leerlingen gedeelde verantwoordelijkheid hiervoor. Dit past bij de socialiserende en morele dimensies van burgerschap (Biesta, 2020). Vanuit deze twee dimensies heeft burgerschapsvorming de taak kinderen sociale vaardigheden en goede omgangsvormen aan te leren waarbij verantwoordelijkheid, respect en verdraagzaamheid centraal staan. Daarnaast is het naleven van afspraken belangrijk. Dit komt doorlopend terug binnen KiVa. Dat zie je doordat onze kinderen:

- een respectvolle houding ten opzichte van iedereen hebben;
- zien en waarderen verschillen en overeenkomsten tussen mensen;
- behandelen elkaar gelijkwaardig;
- kunnen opvattingen en gevoelens van anderen beter begrijpen en stemmen hun handelen daarop af;
- oefenen met sociale vaardigheden: kritisch denken, omgaan met anderen, samenwerken en communiceren;
- kritisch na denken over hun eigen rol en verantwoordelijkheid in de groep;
- zich medeverantwoordelijk voelen voor een fijne en veilige leef-, speel- en leeromgeving;
- kunnen op een goede manier conflicten oplossen

In bijlage 1 is een overzicht van burgerschap in de lessen terug te vinden

Onderwijskundig deel

Op onze school is het burgerschapsonderwijs doelgericht, samenhangend, herkenbaar en meetbaar.

Doelgericht: Onze leerdoelen zijn opgebouwd rondom kennis, houding en vaardigheden, met een duidelijke opbouw per bouw. Ze sluiten aan bij de democratische basiswaarden en maatschappelijke competenties zoals democratisch handelen en omgaan met verschillen.

Samenhangend: De leerlijn is cyclisch opgebouwd: thema's zoals respect, gelijkwaardigheid en verantwoordelijkheid keren terug in verschillende contexten en bouwen logisch voort op elkaar. Zo ontstaat er een doorlopende ontwikkeling van groep 1 tot en met 8.

Herkenbaar: Wanneer we werken aan doelen van burgerschap maken wij dit zichtbaar met een pictogram van burgerschap. Een ham(burger) met PM (Prinses Margrietschool) hangt zichtbaar op het bord tijdens lessen uit methodes KiVa, Trefwoord, en Tijdzaken waarin burgerschapsdoelen expliciet aan bod komen. Deze zijn gekoppeld aan praktische momenten in en buiten de klas zoals kringgesprekken, de leerlingenraad, vieringen en maatschappelijke projecten. Ook in taalmethodes (TaalActief) en wereldoriëntatie komen burgerschapsthema's aan bod.

Meetbaar: De voortgang van leerlingen wordt gevolgd via observaties, gesprekken met leerlingen, werkstukken. De KiVa monitor meet 2 keer per jaar de volgende onderdelen:

- Welbevinden en veiligheidsgevoelens op school
- Sociale positief van leerlingen in de klas
- Prosociaal gedrag
- Populariteit en leiderschap
- Pesten
- Risicolocaties

De leerkrachten maken een analyse en schrijven een groepsaanpak. Het KiVa team ondersteunt hierbij.

In de algemene kwaliteitscyclus rond de M- en E-toetsen worden deze doelen ook meegenomen.

Inhoud	Kennis van en respect voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.		
Onze kinderen geloven in vrijheid van meningsuiting; Zien de ander als gelijkwaardig aan onszelf; Zijn verdraagzaam naar de ander; Wijzen discriminatie af.	Onderbouw (groep 1 t/m 3)	Middenbouw (groep 4 t/m 6)	Bovenbouw (groep 7t/m 8)
	Kennis: Ik weet 3 basisregels in de klas te herkennen en weet waarom deze belangrijk zijn. Ik weet dat mensen kunnen verschillen in uiterlijk of gewoonten zoals in eten, kleding en taal.	Kennis: Ik weet minstens 2 redenen waarom regels en afspraken nodig zijn binnen school en groep. Ik weet 3 voorbeelden van verschillen tussen mensen in taal, religie en gezinssituatie te benoemen. Ik weet dat we op school samen overleggen om regels te maken die voor iedereen eerlijk en haalbaar zijn. Ik weet dat schoolregels worden gemaakt door samen te praten en dat ze bedoeld zijn om iedereen eerlijk te behandelen.	Kennis: Ik weet wat de 3 kernwaarden van de democratische rechtsstaat: vrijheid, gelijkheid en solidariteit. Ik weet hoe verkiezingen werken en ik weet wat democratie betekent, bijv. het verschil tussen stemmen en vertegenwoordigd worden. Ik weet welke maatschappelijke thema's er zijn zoals discriminatie of duurzaamheid en ik weet één thema uit te leggen met een voorbeeld uit mijn eigen omgeving. Ik weet hoe regels worden gemaakt in de klas, op school en in de maatschappij, en ik weet waarom inspraak, gelijke behandeling, uitzonderingen en haalbaarheid belangrijk zijn.

	Houding: Ik wil laten zien dat ik respect heb door op mijn beurt te wachten en klasgenoten te helpen. Ik wil openstaan voor verschillende voorkeuren van anderen, bijvoorbeeld bij spel of eten.	Houding: Ik wil respectvol reageren in allerlei situaties in de klas, ook wanneer ik het niet eens ben met iemand. Ik wil actief meedoen in de groep en laten zien dat ik mij inzet voor de klas, bijvoorbeeld door mee te helpen met opruimen of samen te overleggen.	Houding: Ik wil respect en verdraagzaamheid laten zien in gesprekken met mensen die anders denken of uit een andere achtergrond komen. Ik wil verantwoordelijkheid nemen voor mijn eigen gedrag en mij houden aan de afspraken in de groep, zoals de klassenregels. Ik wil actief meedoen aan schoolactiviteiten, zoals de leerlingenraad of een projectweek.
	Vaardigheden: Ik kan minimaal 3 basisemoties benoemen bijv. blij, boos, verdrietig, bang. Ik kan hulp vragen of hulp bieden bij samenspel in groepsactiviteiten.	Vaardigheden: Ik kan in groepjes samenwerken, een taak verdelen en reflecteren op het proces. Ik kan bijdragen aan groepsafspraken en herkent situaties waarin uitzonderingen wenselijk zijn of regels moeten worden aangepast.	Vaardigheden: Ik kan een mening beargumenteren met minimaal twee argumenten en luisteren naar tegenargumenten. Ik kan conflicten oplossen door het gesprek aan te gaan i.p.v. boos te worden of te negeren. Ik kan initiatief tonen door een bijdrage te leveren aan de groep of schoolomgeving bijv. actie voor duurzaamheid of veiligheid.

			Ik kan regels kritisch evalueren en voorstellen doen voor verbetering, met aandacht voor inspraak, rechtvaardigheid en uitzonderingen.
Meetbaarheid en merkbaarheid	De voortgang van leerlingen wordt gevolgd via observaties, gesprekken met leerlingen, werkstukken. De KiVa monitor meet 2 keer per jaar de volgende onderdelen: - Welbevinden en veiligheidsgevoelens op school - Sociale positief van leerlingen in de klas - Prosociaal gedrag - Populariteit en leiderschap - Pesten - Risicolocaties De leerkrachten maken een analyse en schrijven een groepsaankpak. Het KiVa team ondersteunt hierbij. In de algemene kwaliteitscyclus rond de M- en E-toetsen worden deze doelen ook meegenomen.		

Aanbod	Kennis van en respect voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.			
	Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Methode Trefwoord	x	x	x	x
Methode KiVa	x	x	x	x
Methode Actief Leren Lezen				
Methode TaalActief 5			Groep 5: Thema 5 Groep 6: Thema 3: Ik denk Thema 5: Ik overleg	Thema 3: Ik denk

			Thema 7: Ik help	
Methode Wereld Oriëntatie		Groep 3: Thema 5: Mag dat wel?		
Methode Tijdzaken			Groep 5: Thema 2: Grieken en Romeinen Thema 3: Monniken en Ridders Thema 4: Steden en Staten Thema 5: Ontdekkers en hervormers Groep 6: Thema 1, les 3 Thema 2, les 3 Thema 3, les 1, 2, 3 Thema 4, les 1, 2, 3 Thema 5, les 1, 2, 3	Alle thema's groep 7 en 8
Methode Natuurzaken			Groep 5: Thema 2: Het lichaam	
Methode Wereldzaken			Groep 6: Thema 1: les 3	Groep 7: Thema 5: Oost-Europa (les 2) Groep 8: Thema 1: De wereld (les 3: De werelddelen) Thema 2: Noord-Amerika (les 2 en 3) Thema 3: Zuid-Amerika en Antartica (les 2) Thema 4: Afrika (les 2 en 3) Thema 5: Azië en Oceanië (les 1)

Methode Atlantis			Groep 6: Blok 1	Groep 7: Thema 1: Sporen uit het verleden Thema 4: Mogen en moeten Groep 8: Thema 1: Een eindeloos eilandenrijk
Methode Krullenbol				
Thema's groep 1 en 2	Thema: Mijn familie en ik			
Prentenboeken	Prentenboek: De wereld op zijn kop.			
Huisje, boompje, beestje		x		
Bureau Halt lessen				x
Jeugdjournaal			x	x
Paasviering	x	x	x	x
Kerstviering	x	x	x	x
Aandacht voor verkiezingen en Prinsjesdag				x
Anne Frankkrant				x
Jodenvervolging				x

Inhoud	Ontwikkelen van maatschappelijke competenties in samenhang met sociale competenties		
Het gaat hier over maatschappelijke competenties met betrekking tot: • Pluriformiteit: openstaan voor andere meningen en bereid zijn tot samenwerking • Democratie: omgaan met de vorm waarin er gezamenlijk of via vertegenwoordiging beslissingen worden genomen	Onderbouw (groep 1 t/m 3)	Middenbouw (groep 4 t/m 6)	Bovenbouw (groep 7 t/m 8)
	Ik weet hoe ik in een kringgesprek kan luisteren zonder iemand te onderbreken. Ik weet dat ik mijn eigen keuze mag zeggen bij het kiezen van een spel of activiteit. Ik weet hoe ik in mijn eigen woorden kan vertellen wat iemand anders graag wil of vindt. Ik weet dat ik samen met klasgenoten een oplossing kan zoeken bij een meningsverschil, met hulp van de leerkracht.	Ik weet hoe ik mijn eigen voorkeur kan vertellen en kan uitleggen waarom ik dat wil. Ik weet hoe ik naar iemand kan luisteren, kan samenvatten wat die persoon zegt en daarop kan reageren. Ik weet hoe ik samen met anderen een compromis kan maken waarbij we allemaal een beetje tevreden zijn. Ik weet hoe ik actief kan meedoen bij besluiten in de klas, zoals bij het kiezen van taken of projecten.	Ik weet dat er verschillende standpunten kunnen zijn over een onderwerp en ik weet er minstens twee te noemen (bijv. in een debat of kringgesprek). Ik weet hoe ik mijn mening kan uitleggen met twee argumenten en hoe ik kan reageren op een tegenargument. Ik weet hoe ik kan meedenken en overleggen om samen tot een groepsbesluit te komen.

	Ik weet welke eenvoudige regels en afspraken er zijn, zoals samen opruimen en op mijn beurt wachten. Ik weet dat kinderen verschillend kunnen zijn, bijvoorbeeld in hun gezin, geslacht of wat ze kunnen.	Ik weet hoe ik kan nadenken over wat eerlijk, behulpzaam of passend is wanneer ik een keuze moet maken. Ik weet welke verschillen en overeenkomsten er zijn tussen kinderen in familie, geloof, afkomst en voorkeuren, en ik weet hoe ik hierover kan praten.	Ik weet welke morele of eerlijke keuzes horen bij situaties in de klas, zoals eerlijkheid of duurzaamheid. Ik weet hoe ik bewust mijn eigen standpunt kan innemen bij gesprekken over maatschappelijke thema's zoals milieu of inclusie. Ik weet dat mensen zichzelf anders kunnen zien dan anderen hen zien, en ik weet verschillen te benoemen die te maken hebben met geslacht, gender, beperking of thuissituatie.
	Houding: Ik wil in de kring luisteren zonder anderen te onderbreken. Ik wil zeggen wat ik graag wil kiezen bij een spel of activiteit. Ik wil in mijn eigen woorden kunnen vertellen wat iemand anders wil of vindt.	Houding: Ik wil mijn eigen voorkeur vertellen en uitleggen waarom ik dat wil. Ik wil goed luisteren naar een ander, vertellen wat ik heb gehoord en daarop reageren. Ik wil samen met anderen een oplossing of compromis vinden waar iedereen mee kan leven.	Houding: Ik wil in een gesprek of debat verschillende standpunten kunnen noemen over een onderwerp. Ik wil mijn mening uitleggen met twee redenen en reageren op een tegenargument. Ik wil actief meedoen aan overleg zodat we samen een besluit kunnen nemen.

	Ik wil samen met mijn klasgenoten naar een oplossing zoeken als we het niet eens zijn. Ik wil me aan de klasregels houden, zoals samen opruimen en op mijn beurt wachten. Ik wil accepteren dat kinderen verschillend zijn, bijvoorbeeld in hun gezin, geslacht of wat ze kunnen.	Ik wil actief meedoen wanneer we in de klas samen een besluit nemen. Ik wil nadenken over wat eerlijk en behulpzaam is wanneer ik een keuze moet maken. Ik wil praten over verschillen en overeenkomsten tussen kinderen, zoals familie, geloof, afkomst en voorkeuren.	Ik wil nadenken over wat eerlijk, goed of duurzaam is wanneer we een situatie in de klas bespreken. Ik wil bewust mijn eigen standpunt innemen wanneer we praten over onderwerpen zoals milieu of inclusie. Ik wil kunnen uitleggen hoe mensen zichzelf kunnen zien en hoe anderen hen kunnen zien, en ik wil verschillen hierin kunnen benoemen.
	Ik kan in een kringgesprek luisteren zonder iemand te onderbreken. Ik kan mijn eigen keuze zeggen wanneer ik mag kiezen bij een spel of activiteit. Ik kan in mijn eigen woorden vertellen wat iemand anders wil of vindt. Ik kan samen met klasgenoten een oplossing zoeken als we het	Ik kan mijn eigen voorkeur vertellen en uitleggen waarom ik dat wil. Ik kan goed luisteren naar iemand, samenvatten wat die persoon zegt en daarop reageren. Ik kan samen met anderen een compromis bedenken waar iedereen een beetje tevreden mee is. Ik kan actief meedoen bij beslissingen in de klas, zoals het kiezen van taken of projecten.	Ik kan verschillende standpunten over een onderwerp noemen, bijvoorbeeld in een debat of kringgesprek. Ik kan mijn mening uitleggen met twee argumenten en reageren op een tegenargument. Ik kan meedenken en overleggen om samen met de groep tot een besluit te komen.

	niet eens zijn, met hulp van de leerkracht. Ik kan de eenvoudige regels en afspraken in de klas uitvoeren, zoals samen opruimen en op mijn beurt wachten. Ik kan verschillen tussen kinderen herkennen, bijvoorbeeld in gezin, geslacht of wat iemand kan.	Ik kan nadenken over wat eerlijk, behulpzaam of passend is wanneer ik een keuze moet maken. Ik kan verschillen en overeenkomsten tussen kinderen benoemen, bijvoorbeeld in familie, geloof, afkomst of voorkeuren, en ik kan hierover praten.	Ik kan morele of eerlijke keuzes benoemen in situaties in de klas, zoals eerlijkheid of duurzaamheid. Ik kan bewust mijn eigen standpunt innemen bij gesprekken over maatschappelijke thema's, zoals milieu of inclusie. Ik kan uitleggen dat mensen zichzelf anders kunnen zien dan anderen hen zien, en ik kan verschillen benoemen die te maken hebben met geslacht, gender, beperking of thuissituatie.
Meetbaarheid en merkbaarheid	De voortgang van leerlingen wordt gevolgd via observaties, gesprekken met leerlingen, werkstukken. De KiVa monitor meet 2 keer per jaar de volgende onderdelen: - Welbevinden en veiligheidsgevoelens op school - Sociale positief van leerlingen in de klas - Prosociaal gedrag - Populariteit en leiderschap - Pesten - Risicolocaties De leerkrachten maken een analyse en schrijven een groepsaanpak. Het KiVa team ondersteunt hierbij. In de algemene kwaliteitscyclus rond de M- en E-toetsen worden deze doelen ook meegenomen.		

Aanbod	Ontwikkelen van maatschappelijke competenties in samenhang met sociale competenties
---------------	--

	Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Methode Trefwoord	x	x	x	x
Methode KiVa	x	x	x	x
Methode Actief Leren Lezen		Groep 3: TL les 59 BL les 85 BL les 95		
Methode TaalActief 5			Groep 5: Thema 3 Thema 4 Groep 6: Thema 1: Ik ontmoet Thema 2: Ik ben Thema 4: Ik wil Thema 6: Ik weet	Thema 3: Ik denk Thema 4: ik wil Thema 5: Ik overleg Thema 6: Ik weet
Methode Wereld Oriëntatie		Groep 3: Thema 7: De omgeving Groep 4: Thema 5 les 1: De hulpdiensten Thema 7 les 2: Vakantie		
Methode Tijdzaken		Groep 3: W.O. thema 5 (Mag dat wel?)	Groep 5: Thema 2: Grieken en Romeinen Thema 3: Monniken en Ridders Thema 4: Steden en staten Thema 5: Ontdekkers en hervormers Groep 6: Thema 2, les 2 Thema 3, les 2	Alle thema's van groep 7 en 8

Methode Natuurzaken			Groep 5: Thema 2: Eten Groep 6: Thema 4: Les 1,2,3	
Methode Wereldzaken			Groep 5: Thema 1: De wijk Thema 2: Stad, dorp en platteland Thema 3: Aan het werk! Thema 5: Op vakantie Groep 6: Thema 2: les 2 Thema 3: les 2	Groep 7: Thema 2: Zuid-Europa (les 2) Thema 3: West-Europa (les 2 en 3) Thema 5: Oost-Europa (les 2) Groep 8: Thema 2: Noord-Amerika (les 2 en 3) Thema 3: Zuid-Amerika en Antartica (les 2) Thema 4: Afrika (les 2 en 3) Thema 5: Azië en Oceanië (les 2)
Methode Atlantis			Groep 6: Blok 1 Blok 3 Blok 4 Groep 6: Blok 1 Blok 2	Groep 7: Thema 1: Sporen uit het verleden Thema 4: Mogen en moeten Groep 8: Thema 1: een eindeloos eilandenrijk Thema 2: De wereld als fabriek
Methode Krullenbol				
Thema's groep 1 en 2	Thema: Ik ga op vakantie			
Prentenboeken	Prentenboek: Stoute hond Prentenboek: Niet bijten Anna Prentenboek: Ferm Prentenboek: Garage Gust			

Huisje, boompje, beestje		Onderwerpen: Vrede op aarde/Plagen en Pesten		
Bureau Halt lessen				x
Jeugdjournaal			x	x
Kerstviering	Kerstkaarten schrijven voor eenzame ouderen; Kerstversiering maken voor de kerk.	Kerstkaarten schrijven voor eenzame ouderen; Kerstversiering maken voor de kerk.	Kerstkaarten schrijven voor eenzame ouderen; Kerstversiering maken voor de kerk.	Kerstkaarten schrijven voor eenzame ouderen; Kerstversiering maken voor de kerk.
Paasviering	x	x	x	x
Kerstviering	x	x	x	x
Koningsspelen	x	x	x	x
Ouderweek	x	x	x	X
Anne Frankkrant				X
Jodenvervolg				x

Inhoud	Verwerven van kennis over en het ontwikkelen van respect voor verschillen en het uitgangspunt dat mensen in gelijke gevallen gelijk worden behandeld.		
Onze kinderen verwerven kennis over overeenkomsten en verschillen met betrekking tot: • Geslacht, gender en	Onderbouw (groep 1 t/m 3)	Middenbouw (groep 4 t/m 6)	Bovenbouw (groep 7t/m 8)
	Kennis: Ik weet dat iedereen in de groep iets mag zeggen. Ik weet dat er luisterregels zijn in de kring, zoals niet door elkaar praten.	Kennis: Ik weet wat een compromis is: samen een oplossing bedenken waar iedereen mee kan leven.	Kennis: Ik weet het verschil tussen een mening (wat je vindt) en een feit (wat echt waar is). Ik weet wat goede en eerlijke keuzes zijn (ethiek) en ik ken voorbeelden,

seksuele diversiteit, familie en thuissituatie, mogelijkheden en beperkingen • Politieke gezindheid, culturele identiteit, godsdienst en levensovertuiging	Ik weet dat kinderen kunnen verschillen in uiterlijk, gezin of interesses. Ik weet dat niet alle kinderen hetzelfde kunnen of willen, bijvoorbeeld door lichamelijke of cognitieve verschillen.	Ik weet dat mensen verschillende dingen leuk kunnen vinden of anders kunnen denken. Ik weet dat kinderen van elkaar kunnen verschillen, maar ook dingen hetzelfde kunnen hebben. Ik weet dat mensen verschillende geloven, culturen of manieren van leven kunnen hebben.	zoals eerlijk zijn of goed zorgen voor de natuur. Ik weet dat mensen verschillend naar zichzelf en anderen kunnen kijken, bijvoorbeeld door hun gender, cultuur, geloof of beperking. Ik weet wat gelijke behandeling betekent en ik weet 1 voorbeeld van een situatie waarin mensen niet eerlijk worden behandeld.
	Houding: Ik wil anderen aankijken wanneer ze iets vertellen. Ik wil zeggen wat ik zelf graag wil doen als ik mag kiezen. Ik wil accepteren dat kinderen verschillend zijn zoals in gezin, kleding of gedrag. Ik wil aardig doen tegen kinderen die anders zijn.	Houding: Ik wil luisteren naar de mening van anderen en rustig blijven als ik feedback krijg. Ik wil meedenken bij beslissingen in de groep en mijn idee geven bij beslissingen. Ik wil respectvol omgaan met kinderen die anders zijn in cultuur, geloof, gezin, geslacht of gender. Ik wil vragen stellen wanneer ik iets niet begrijp, in plaats van meteen te oordelen.	Houding: Ik wil in gesprekken respect tonen voor andere standpunten, ook als ik het er niet mee eens ben. Ik wil mijn eigen standpunt durven geven en het kunnen aanpassen wanneer ik goede argumenten hoor. Ik wil in klassengesprekken laten zien dat ik begrip heb voor maatschappelijke verschillen en discussies over gelijke behandeling.

			Ik wil in veilige groepsmomenten (zoals een kringgesprek) vooroordelen herkennen en benoemen.
	Vaardigheden: Ik kan in een kringgesprek luisteren naar een ander zonder te onderbreken. Ik laat mijn stem horen tijdens het kiezen van een spel of activiteit. Ik kan in eigen woorden benoemen wat een ander graag wil of vindt. Ik kan samen met klasgenoten naar een oplossing zoeken bij een meningsverschil met hulp van de leerkracht. Ik kan één verschil of overeenkomst tussen zichzelf en een klasgenoot benoemen, bijv. een verschil tussen hobby, gezin, uiterlijk.	Vaardigheden: Ik kan mijn eigen voorkeuren verwoorden in een groepsgesprek met minimaal 1 onderbouwing. Ik kan luisteren naar een ander, samenvatten en een vervolgreactie geven. Ik kan samen met anderen tot een compromis komen waarin met ieders wens rekening wordt gehouden. Ik kan actief deelnemen aan een klassikale besluitvorming, bijv. bij een klassendienst of projectkeuze. De leerling benoemt ten minste twee verschillen of overeenkomsten tussen zichzelf en anderen en bespreekt deze zonder oordeel.	Vaardigheden: Ik kan minimaal 2 verschillende standpunten over een onderwerp benoemen in een debat of kringgesprek. Ik kan mijn eigen mening onderbouwen met minimaal twee argumenten en reageren op een tegenargument. Ik kan actief bijdragen aan een groepsbesluit door te overleggen en tot overeenstemming te komen. Ik kan morele en ethische overwegingen bij een klassensituatie zoals eerlijkheid of duurzaamheid benoemen. Ik kan uitleggen dat mensen zichzelf en anderen op verschillende manieren kunnen zien, bijvoorbeeld door verschillen in gender, cultuur, geloof of beperking. Ik kan in gesprek gaan met iemand die anders denkt over culturele, religieuze

			of politieke onderwerpen en laten zien dat ik goed wil luisteren.
Meetbaarheid en merkbaarheid	De voortgang van leerlingen wordt gevolgd via observaties, gesprekken met leerlingen, werkstukken. De KiVa monitor meet 2 keer per jaar de volgende onderdelen: - Welbevinden en veiligheidsgevoelens op school - Sociale positief van leerlingen in de klas - Prosociaal gedrag - Populariteit en leiderschap - Pesten - Risicolocaties De leerkrachten maken een analyse en schrijven een groepsaankpak. Het KiVa team ondersteunt hierbij. In de algemene kwaliteitscyclus rond de M- en E-toetsen worden deze doelen ook meegenomen.		

Aanbod	Verwerven van kennis over en het ontwikkelen van respect voor verschillen en het uitgangspunt dat mensen in gelijke gevallen gelijk worden behandeld.			
	Groep 1-2	Groep 3-4	Groep 5-6	Groep 7-8
Methode Trefwoord	x	x	x	x
Methode KiVa	x	x	x	x
Methode Actief Leren Lezen		Groep 3: TL les 27: Ik en jij BL les 2 BL les 93 BL les 138 Groep 4: TL les 48		
Methode Wereld Oriëntatie		Groep 3: Thema 3 les 1: Hoe voel jij je? Thema 4: Waar woon jij?		

		Thema 7 les 1: De omgeving Groep 4: Thema 3 les 2: Jij en de ander Thema 6 les 1: De familie Thema 7 les 2: Vakantie Thema 11 les 1: In je woonplaats		
Methode TaalActief 5		Groep 4: Thema 1: Ik ontmoet Thema 3: Ik denk	Groep 5: Thema 1 Thema 4 Thema 5 Thema 6 Groep 6: Thema 1: Ik ontmoet Thema 2: Ik ben Thema 3: Ik denk Thema 4: Ik wil Thema 5: Ik overleg Thema 7: Ik help	Thema 1: Ik ontmoet
Methode Tijdzaken			Groep 5 Thema 1: Jagers en boeren Thema 2: Grieken en Romeinen Thema 3: Monniken en Ridders Thema 4: Steden en staten Thema 5: Ontdekkers en hervormers Groep 6: Thema 1: les 3 Thema 2: les 1,2,3 Thema 3: les 1,2,3 Thema 4: les 1,2,3	Groep 7: Thema 1: Jagers en boeren Thema 2: Grieken en Romeinen Thema 4: Steden en staten Thema 5: Ontdekkers en hervormers Groep 8: Thema 2: Pruiken en Revoluties Thema 4: Wereldoorlogen en Holocaust Thema 5: Televisie en computer
Methode Natuurzaken			Groep 5: Thema 2: Het lichaam	Groep 7: Thema 1: De natuur Groep 8: Thema 1: Zintuigen

				Thema 5: Ontwikkeling
Methode Wereldzaken			Groep 5: Thema 1: De wijk Thema 2: Stad, Dorp en platteland Thema 3: Aan het werk! Thema 4: Water Thema 5: Op vakantie Groep 6: Thema 1: les 1, 3	Alle thema's groep 7 en 8
Methode Atlantis			Groep 6: Blok 1 Blok 4	Groep 7: Thema 1: Sporen uit het verleden Thema 3: Onder de loep Thema 4: Mogen en moeten Groep 8: Thema 1: Zintuigen Thema 2: De wereld als fabriek Thema 3: Een razendsnel regelcentrum Thema 4: In de schijnwerpers Thema 5: Ontwikkeling
Methode Krullenbol				
Thema's groep 1 en 2	Thema: Mijn familie en ik Thema: Ik ben een kunstenaar Thema: Ik ga op vakantie			
Prentenboeken	Prentenboek: Ferm Prentenboek: Niet bijten Anna Prentenboek: Lampionnen voor Fin Prentenboek: De wereld op zijn kop.			

Huisje, boompje, beestje		Onderwerpen: culturen/Ramadan/Lichtfeesten/ Een huis om stil te zijn/Het kerstverhaal/Pasen, nieuw leven/Vrede op aarde/Wat voel ik?/Wat doe ik vandaag aan?/Jongens en meisjes/Papa en mama zijn gescheiden/Mijn zusje komt van ver/Zelfvertrouwen/Zo zijn onze manieren/Aan tafel!/Mooi rood is niet lelijk/Ik wil naar huis/Ik woon bij mama/Ik heb twee papa's/Ik heb geen haar meer/Op de thee.		
Bureau Halt lessen				x
Jeugdjournaal			x	x
Paasviering	x	x	x	x
Kerstviering	x		x	x
Bezoek VO scholenmarkt			x	x

School als oefenplaats

Op onze school is actief burgerschap geen losstaand vakgebied, maar een integraal onderdeel van het dagelijkse schoolleven. De school fungeert als oefenplaats: een veilige omgeving waarin leerlingen dagelijks oefenen met democratische vaardigheden zoals overleg, inspraak, verantwoordelijkheid nemen en het omgaan met verschillen.

Dit oefenen gebeurt op verschillende manieren. In de klas werken leerlingen samen aan groepsafspraken, nemen zij deel aan kringgesprekken en leren zij via gezamenlijke besluitvorming hoe je samen keuzes maakt. In de bovenbouw is er een leerlingenraad waarin vertegenwoordigers van groepen meedenken over schoolzaken, wat bijdraagt aan eigenaarschap, betrokkenheid en het gevoel gehoord te worden.

Ook buiten de lessen benutten we kansen voor burgerschapsvorming. Feestdagen zoals Kerst en Pasen, projectweken over thema's als duurzaamheid of afvalscheiding, acties voor goede doelen en vieringen als de Kinderboekenweek zijn momenten waarop maatschappelijke onderwerpen bespreekbaar worden gemaakt. Leerlingen worden uitgedaagd hun mening te geven, naar elkaar te luisteren en verschillen te waarderen.

Via het KiVa-programma bouwen we aan een positief sociaal klimaat, waarin respect, samenwerking en conflictoplossing centraal staan. Deze brede aanpak zorgt ervoor dat burgerschap niet alleen wordt onderwezen, maar daadwerkelijk wordt geleefd.

Om zichtbaar te maken op welke momenten kennis opgedaan wordt of geoefend wordt, werken we met een picto voor burgerschap. In elke groepsmap is een A4 met daarop de doelen voor burgerschap die betrekking hebben op de groep.

De rol van de leerkracht

De rol van de leerkracht is hierin cruciaal. Leerkrachten zijn niet alleen overdragers van kennis, maar vooral ook begeleiders van ontwikkeling, gedrag en houding. Hun pedagogisch en didactisch handelen is bepalend voor hoe leerlingen zich de basiswaarden van de democratische rechtsstaat eigen maken.

1. Leerkracht als rolmodel

De leerkracht leeft de waarden van vrijheid, gelijkheid en solidariteit voor. Door respectvol te communiceren, open te staan voor verschillen en leerlingen serieus te nemen, geeft de leerkracht het goede voorbeeld in het omgaan met elkaar.

2. Leerkracht als begeleider van sociaal leren

De leerkracht creëert een veilig klimaat waarin leerlingen leren hun mening te verwoorden, naar anderen te luisteren en conflicten op een respectvolle manier op te lossen. Daarbij stimuleert de leerkracht empathie, zelfinzicht en verantwoordelijkheid.

3. Leerkracht als organisator

De leerkracht ontwerpt en begeleidt werkvormen die bijdragen aan democratisch burgerschap: kringgesprekken, klassikale besluitvorming, debatten, projecten en deelname aan de leerlingenraad. Daarbij is aandacht voor gelijke inspraak en inclusie van alle leerlingen.

4. Leerkracht als observator en reflectiebegeleider

Door gerichte observaties en kindgesprekken verzamelt de leerkracht informatie over sociaal gedrag. Deze wordt ingezet om leerlingen te begeleiden in reflectie, bijvoorbeeld in portfolio's of gesprekken, gericht op groei in burgerschapsvaardigheden.

5. Leerkracht als grensbewaker

De leerkracht stelt duidelijke grenzen en zorgt ervoor dat de school een veilige plek is. Discriminatie, uitsluiting of pesten wordt actief besproken en gecorrigeerd. De leerkracht maakt morele waarden expliciet en begeleidt het gesprek daarover op een open, veilige manier.